

РОЛЬ НОРДИЗМУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СКАНДИНАВСЬКИХ КРАЇН

Кирпичник Р. І.,
аспірант кафедри політології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID ID: 0000-0002-3729-4968
rus97lan@ukr.net

У статті досліджено та проаналізовано основні концептуальні засади розвитку політичного нордизму, та його впливу на формування політичної культури Скандинавських країн. Конкретизовано категоріально-понятійний апарат дослідження проблематики формування політичного нордизму, зокрема з'ясовано діалектику розвитку в сучасному політичному процесі та узагальнено існуючі підходи зарубіжних і вітчизняних дослідників до оцінки даного явища та його впливу на сучасні політичні процеси в Скандинавських країнах. Приділяючи всебічну увагу, аналізу явища яке передувало нордизму, а саме терміну скандинавізм, під яким мається на увазі реалізація проектів регіонального співробітництва на цивільному, адміністративному та культурному рівнях у країнах Північної Європи. Аналізуючи даний аспект історії регіональних взаємин між цими країнами, ми виявляємо ті особливі чинники, що відрізняють явище «скандинавізму» та «нордизму» від інших форм регіональної співпраці в Європі у другій половині ХХ століття. Це все прослідковується в міцно сформованій та функціонуючій до цього часу практиці «Північної співпраці» у політичному житті населення Північної

Європи. Поряд із цим, розкриття теми «нордизму» сприяє спростуванню думки про те, що північної співпраці до появи Північної Ради не існувало чи вона була вкрай незначною. Одним із головних факторів, становлення та ефективного розвитку політичного нордизму є відсутність певних суттєвих факторів, що чинять сильний опір становленню даного явища, що і робить його цікавим в глобальному контексті. Наш аналіз приводить нас до думки, що всі ці особливості є результатом, що відрізняють Північну модель співпраці від глобальної тенденції взаємозв'язку політичної культури та національної ідентичності. Модель співпраці яку передбачав нордизм, вийшла далеко за рамки простого скандинавізму, по суті це була модернізація та перегляд усіх сформованих раніше постулатів співпраці, що в свою чергу принесло неабиякий прогрес та надбання в розвиток політичної культури Скандинавського регіону. Роздивимось це припущення докладніше і наддамо йому велику обґрунтованість.

Ключові слова: Скандинавія, скандинавізм, нордизм, політична культура, політичне життя, Північна співпраця.

Постановка проблеми. Враховуючи той важкий час, з яким стикнулася система міждержавних відносин Європи у зв'язку з російською збройною агресією проти України, а також виявленим бажанням двох Скандинавських країн Швеції та Фінляндії приєднатись до НАТО, тема Північної співпраці знову набуває неабиякої актуальності. Сьогодні ми споглядаємо актуалізацію процесів, які мали місце в тій чи іншій формі на протязі всієї історії міждержавної співпраці Скандинавських країн. Тим самим перед нами постає завдання конкретизувати та чітко прояснити поняття нордизму як модернізованої версії скандинавізму, якщо останній пояснювався формуванням міждержавної співпраці спочатку між Швецією, Норвегією та Данією то перший поширився також на Фінляндію та Ісландію. Ефективність даного явища, та його позитивні наслідки ми можемо споглядати в тій скоординованій та міцній військово-економічній підтримці України, яку разом з усім демократичним світом надають Скандинавські країни. Дослідженню даного явища у різні часи приділяли увагу такі дослідники як: Вендт Ф, Хемстад Р, Янфельт М, Бекхольм Й, Хардер Е, Норлін Б та інші.

Мета статті – аналіз та оцінка основних концептуальних засад розвитку політичного нордизму, та його впливу на формування політичної культури Скандинавських країн.

Виклад основного матеріалу. Наприкінці XIX ст. починається поступовий занепад політичного скандинавізму, процес який почався з поразки Данії у війні з Пруссією та Австрією в 1864 році і завершився розпадом шведсько-норвезького союзу в 1905 році. Початок Першої світової війни почав нормалізувати відносини між трьома Скандинавськими королівствами, які спільно проголосили свій нейтралітет як акт солідарності Північної Європи. Це стало результатом відомої «зустрічі трьох королів», що відбулася в грудні 1914 року в Мальме. Через три роки подібна зустріч між трьома Скандинавськими міністрами закордонних справ призвела до обміну товарами з метою компенсації дефіциту, спричиненого Першою світовою війною. Навіть якщо обмін товарами не переріс у митний союз мирного часу, сильні лобістські групи підтримували ідею поглибленої Північної співпраці. Заснування трьох окремих національних північних асоціацій у 1919 році було найпомітнішим заходом, і вони стали важливими форумами для розвитку практики та ідей майбутнього співробітництва (Wendt, 1981).

Нордизм як політичне явище сформувалося у першій половині XX ст. і мало за основу ідеологічне перевизначення скандинавізму, і відноситься до ще більшого сприяння Північній співпраці, та підтримці спільної Північної ідентичності. Сам термін спочатку означав людину, яка симпатизує новим ідеям в більш тісній співпраці між країнами і активно це пропагує. Нордизм як явище вперше з'явився після Першої світової війни, коли поступово виникла нова форма скандинавської співпраці, яка замінила паннаціоналістичний скандинавський рух. До кінця Другої світової війни нордизм став усталеним терміном серед ентузіастів Північної співпраці. Нордизм базується на повазі суверенітету кожної Скандинавської національної держави і традиційно не включає жодної ідеї об'єднаної північної федеральної держави чи королівства. Це радше бачення співпраці між незалежними Північними країнами. Бачення співпраці між п'ятьма Скандинавськими країнами та сприяння взаєморозумінню, повазі та дружбі живе й сьогодні, і його можна чітко споглядати, у роботі Північної ради та Північних асоціацій. Проте все ще є деякі прихильники більш тісного об'єднання та навіть ті, хто підтримує ідею Північної федеральної держави, повторюючи ідеї скандинавізму понад століття тому.

У процесі формування Північної співпраці часто точилися запеклі дебати про те, як має здійснюватися саме співробітництво та що має означати новий нордизм. Ці дебати виникли на початку 1919 року і тривають по сьогоднішній день. Ті, хто підтримував більш глибоку інтеграцію, погоджувалися з тією ж ідеологією, що й скандинавізм XIX ст. закликаючи відповідні уряди вжити рішучих заходів, щоб прибрати бар'єри та кордони, а також просувати єдиний спільний ринок, оборонну політику, соціальне законодавство та ідентичність. Ті, хто представляв більш помірковане бачення, відстоювали ідею Північного співробітництва переважно в межах неурядових асоціацій. Тут головним завданням вбачалося поширення нових ідей серед співгромадян, і таким чином сприяння взаєморозумінню, повазі та дружбі. Проте все це мало відбуватися в суворо національних рамках, уникаючи будь-якої пропаганди глибшого «злиття». Обмежений погляд спочатку був майже виключно норвезьким, головним чином впливаючи з занепокоєння щодо шведського неоімперіалізму – пам'ять про шведсько-норвезький союз все ще залишалася у пам'яті норвежців (Hilson, 2008).

Оскільки термін «нордизм» з'явився, коли Фінляндія та Ісландія приєдналися до форумів Північної співпраці в 1920-х роках, його також почали асоціювати з географічним розширенням традиційної панскандинавської сфери співпраці та ідеології паннаціоналізму. Те, що почалося як більш тісна єдність трьох королівств, стало баченням п'яти національних держав, які довіряють одна одній у співпраці. Як ідеологічна концепція нордизм використовувався поряд зі старшим скандинавізмом у міжвоєнний період. На початку 1930-х років воно вже стало загальним знаменником для людей, які ототожнювали себе з нордичною справою. Проголошувати себе «нордистом» стало невід'ємною частиною північної кооперативної культури після Другої світової війни, періоду, коли з'явилася офіційна Північна співпраця у формі Північної ради, заснованої в 1952 році. Незважаючи на те, що нордизм сьогодні є міцно утвердженою концепцією серед внутрішніх кіл Скандинавського співробітництва, він також може включати просування традиційно радикальних паннаціональних бачень, розмиваючи початкове розмежування скандинавізму та нордизму з початку XX століття (Janfelt, 2005)

Нордизм початку XX ст. – це новий рецепт поєднання стабільної демократії, індивідуальних свобод громадян, економічного зростання та всебічної системи соціального забезпечення. Історично ввібравши в себе міжнаціональний консенсус, соціальну єдність і широку довіру з боку урядів, та ставши ключовими компонентами для успіху подальшої співпраці. Але дискусії щодо його розвитку тривають і в наш час, в основному акцентуючи увагу на сучасних викликах таких як соціальна дезінтеграція, політична поляризація, геополітична нестабільність та тероризм.

Геополітична напруженість у зв'язку з російською агресією проти України, робить кроки назад у часі та намагається дослідити сучасність працями істориків і суспільствознавців, звертаючись до першоджерел витоків та місця нордичної концепції в сучасних реаліях. Зовнішні чинники відображають соціальні реалії, а також політичні ідеї та ідеології. Тому політика перебуває у постійному

русі, динамічно змінюючись та вимагаючи постійного реагування. Культурна політика чи не найбільш гостро відображає ці процеси. У новітній час культурна політика розвивається під впливом того, що відбувається на рівні місцевого та національного середовища з огляду на міжнародні угоди та в контексті поширення ідей та інновацій. Політична культура завжди мала більш інструментальні, суспільні функції. Перша половина ХХ століття характеризувалася в Європі консолідацією націотворчих процесів, з використанням інструментів культурної політики, зміцнюючи національні почуття та підвищуючи національну гідність. У другій половині ХХ століття, особливо в 1960-х роках і згодом, культурна політика все більше ставала інструментом підвищення добробуту. У той же час, культурним потребам та правам меншин, а також цінностям культурного самовираження приділялося більше уваги.

Розвиток сучасної політичної культури Північних країн, відбувався під впливом ідей нордизму, та мав в своїй загальній основі мету побудови Північної держави добробуту. Політична культура зайняла центральне місце, і принцип «витагнутої руки» при прийнятті багатьох політичних рішень був гарантований. Культурна політика, розглядалася як засіб просування естетичних цінностей у суспільстві відповідно до гуманістичної раціональності, яка наголошує на художній якості як найважливіший критерій оцінки. Під гаслом культурної демократизації мистецтво високої якості стало доступним для всіх громадян незалежно від їх соціального статусу або географічного положення. Разом із розширенням фінансування культури та мистецтва державою, з'явилися інші цілі, раціональності та дискурси. Культурна демократія стала основним фактором, культурної політики, що означає дедалі більше визнання групової культурної діяльності та різних форм або мистецьких і культурних проявів. Місцеві культурні ініціативи стимулювалися все більше, а повсякденній культурі надавалося більше уваги. У цей період розквіту Скандинавських держав добробуту, культурна політика також була узаконена як важливий інструмент у боротьбі з негативним впливом комерціалізації та індустрії культури. Північні вчені залишаються, однак, з своїми судженнями про те, що починаючи з 1980-х років, інструменталізація культурної політики стає все більш помітною. Замість того, щоб мати внутрішню цінність, мистецтво та культура все частіше розглядаються як активи, які можуть бути використані для соціальних, економічних і навіть політичних цілей. У результаті різні раціональності і дискурси збігаються в скандинавській культурній політиці, що робить цю політику досить багатогранною. Незважаючи на ці подібності в загальному розвитку культурної політики, на основі відмінностей між чотирма Північними країнами щодо ступеню співпраці ми можемо очікувати, що чіткі відмінності між Ісландією, Данією, Фінляндією, Норвегією та Швецією будуть присутні у зв'язку з національними особливостями кожної з них. Політична культурна та національна розмаїття приходять до адаптації політики в галузі співпраці та різноманітності суспільних реалій. Тим не менш, концепція класичного нордизму циркулює і має політичну підтримку в кожній із країн, як у внутрішніх дебатах так і на міжнародному рівні, а також слугує як символ і засіб досягнення різноманітних політичних цілей. Широко застосовується інструмент транснаціонального порівняння – тобто вивчення політики сусідніх країн – як імпульсний ресурс для регіональної та національної співпраці. Дана модель є продуктивною концепцією, вона також є ефективним фактором співпраці у виробленні спільних рішень, на нагальні проблеми сьогодення. Все це є тим надбанням столітнього процесу добровільної співпраці, нордизм ставши удосконаленою версією цього процесу, спонукав кожну із країн ще більше вчитися на досвіді одна одної, але при цьому завжди залишав вибір застосовувати індивідуальні національні рішення, коли це було необхідно. Це пояснює, чому майже завжди можна знайти хоча б один виняток серед Скандинавських країн, який не піддається жодним спробам чітко визначити, або надати поняттю співпраці наддержавних інтересів. Ці ідеї принесли чітке розуміння народам Скандинавських країн, що фактор суспільного добробуту, неподільно пов'язаний з взаємоповагою, яка високо цінується, міцною організацією, високим ступенем міжособистісної довіри, що призводить до низьких потрясінь як у політиці, так і в економіці, стабільними інституціями та високим ступенем передбачуваності. Тому так життєво важливо для подальшого розширення північноєвропейської співпраці, щоб ідеї нордизму зберігали свою ініціаторську роль як цінного доповнення до політичних програм співпраці. Крім того, публічне обговорення та широке політичне дослідження нових проектів співпраці найкраще можна здійснити не тільки на засіданнях Північної ради, а і дослідницьких інститутах кооперуючи свої дії з науковими та культурними колами. Останні також виконують важливу контрольну функцію, гарантуючи, що прийняті програми та пропозиції у формі рекомендацій призводять до практичних результатів протягом певного періоду часу. Очевидною перевагою є те, що сфера північноєвропейського співробітництва може розширюватися, що в свою чергу дає нам змогу споглядати нові концепції розвитку ідей нордизму. Використовуючи комітети вищих посадових осіб, які представляють п'ять країн, дається певна впевненість, що плани та програми фактично призведуть до конкретних урядових дій на національному рівні. Але все таки головним недоліком цього типу галузевої співпраці є те, що не заохочуються компроміси між сферами політики, включаючи представлення пакетних угод. Процес співпраці акуратно поділено на окремі проблемні сфери. Представнику країни важко відмовитися від

якоїсь відчутної вигоди у власній сфері заради порятунку проекту в іншій, здавалося б, не пов'язаній галузі. Щоб подолати цю тенденцію, можна розглянути можливість розширення юрисдикції існуючих комітетів вищих посадових осіб, а не створення нових. Згідно з більшістю форм міжнародного співробітництва, спільні інституції Північної Європи, такі як Північна Рада та Рада міністрів, у жодному разі не є наднаціональними. Їх не можна розглядати як центри прийняття рішень, незалежні від окремих національних урядів. Національна влада є найвищою і всеохоплюючою. Основні рішення приймаються за принципом одноголосності. Регіональні конвенції та правила не є вищими за національні закони, але зазвичай вводяться в дію через паралельне національне законодавство. (Hemstad, 2010).

Акцент робиться на тій співпраці в рамках волонтаризму та збереження національної незалежності. Щоб досягти згоди, необхідно знайти взаємовигідні рішення. Ймовірно, відсутність наднаціональної претензії породжує певну впевненість і почуття безпеки серед урядів-учасниць. Вони чітко усвідомлюють, що можуть у будь-який момент відмовитися від підтримки політики або просто вийти з переговорів, не зазнаючи серйозних політичних чи економічних наслідків. В той самий час, тверді зобов'язання щодо далекосяжних пристосувань у поєднанні з домінуючими нормами формування консенсусу та компромісу спонукають уряди до щирих і загалом успішних переговорів. Хоча процес співпраці не може тривати далі того, що готова дати найменш прийнятна сторона, можна очікувати, що прийняті рішення будуть реалізовані з повною силою. Політика після ухвалення рішення у вигляді тактичних затримок і бюрократичного опору прийнятним нормам буде виглядати менш важливою. Мотивом північноєвропейської співпраці є бажання не відставати від соціальних та економічних змін. Здається, що необдумані дії постійно руйнують існуючі умови та сприяють ненаправленим змінам, які призводять до невідомих результатів. Щоб уникнути цієї невизначеності та потенційно нестабільної ситуації, політичні еліти вважають корисним залучатися до регіональної співпраці. Існує тверда прихильність до довгострокової співпраці та реалізації взаємних вигод, можливих завдяки більш масштабним, ніж національні рішення. Політичні лідери регіону не мають явних амбіцій або надії на створення майбутньої Скандинавської федерації, що і підтверджує повне відходження від ідей класичного скандинавізму. Процес передбачає більше реагування на поточні потреби, ніж розбудову нової спільноти.

Висновки. Виходячи з усіх вище зазначених факторів ми можемо зазначити, що нордизм як політичний рух був тим самим елементом модернізації скандинавізму, ввібравши в себе найбільш демократичні принципи він стояв на чіткій меті не формування нового державного утворення, а зосереджувався на глибокій співпраці незалежних країн Скандинавського регіону. Всі данні аспекти дали змогу чітко прослідкувати процеси розвитку політичної культури Скандинавських країн під впливом нордизму. Саме він став тією рушійною силою, розвитку співпраці споріднених країн при цьому твердо стоячи на засадах поваги до національного суверенітету, та завжди залишаючи можливість діяти виходячи з питань національних інтересів кожної із країн.

Kyrpychnyk R. The role of Nordism and its influence on the formation of the political culture of the Scandinavian countries

The article examines and analyzes the main conceptual foundations of the development of political Nordism and its influence on the formation of the political culture of the Scandinavian countries. The categorical-conceptual apparatus of the study of the problems of the formation of political Nordism is concretized, in particular, the dialectic of development in the modern political process is clarified and the existing approaches of foreign and domestic researchers to the assessment of this phenomenon and its influence on modern political processes in the Scandinavian countries are summarized. Paying comprehensive attention to the analysis of the phenomenon that preceded Nordism, namely the term Scandinavism, which refers to the implementation of regional cooperation projects at the civil, administrative, and cultural levels in the countries of Northern Europe. Analyzing this aspect of the history of regional relations between these countries, we identify the special factors that distinguish the phenomenon of "Scandinavism" and "Nordism" from other forms of regional cooperation in Europe in the second half of the 20th century. All this is traced in the firmly formed and functioning practice of "Nordic cooperation" in the political life of the population of the Northern of Europe. Along with this, the disclosure of the theme of "Nordism" contributes to the refutation of the idea that northern cooperation did not exist or was extremely insignificant before the appearance of the Northern Council. One of the main factors in the formation and effective development of political Nordicism is the absence of certain essential factors that strongly oppose the formation of this phenomenon, which makes it interesting in the global context. Our analysis leads us to believe that all these features are the result that distinguish the Nordic model of cooperation from the global trend of the relationship between political culture and national identity. The model of cooperation envisaged

by Nordism went far beyond the scope of simple Scandinavism, in fact it was a modernization and revision of all previously formed postulates of cooperation, which in turn brought considerable progress and gains in the development of the political culture of the Scandinavian region. Let's look at this assumption in more detail and give it great validity.

Key words: Scandinavia, scandinavism, nordism, political culture, political life, Nordic cooperation.

Література:

1. Hemstad, R. Scandinavism, Nordic cooperation, and Nordic democracy, in Jussi Kurunmäki and Johan Strang (eds), *Rhetorics of Nordic Democracy*, The Finnish Society of Science and Letters. 2010, p. 179–193.
2. Janfelt, M. *Att leva i den bästa av världar. Föreningarna Nordens syn på Norden 1919–1933*, Stockholm: Carlsson, 2005.
3. Wendt, F. *Cooperation in Nordic Countries: Achievements and Obstacles*, Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1981.
4. Brochmann, G., Anniken, H. *Immigration Policy and the Scandinavian Welfare State, 1945–2010*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2012.
5. Hilson, M. *The Nordic Model – Scandinavia since 1945*, London: Reaktion, 2008.
6. Götz, N., Haggrén H. *Regional Cooperation and International Organisations: the Nordic Model in Transnational Alignment*, London: Routledge, 2009.
7. Edling, N. Limited Universalism: Unemployment Insurance in Northern Europe 1900–2000, In *The Nordic Model of Welfare. A Historical Reappraisal*, (ed) Niels F. Christiansen, Nils Edling, and Klaus Petersen, Copenhagen: Museum Tusulanum Press, 2006, p. 99–144.

References:

1. Hemstad, R. (2010) Scandinavism, Nordic cooperation, and Nordic democracy, in Jussi Kurunmäki and Johan Strang (eds), *Rhetorics of Nordic Democracy*, *The Finnish Society of Science and Letters*, pp. 179–193. [in English].
2. Janfelt, M. (2005) *Att leva i den bästa av världar. Föreningarna Nordens syn på Norden 1919–1933*, Stockholm: Carlsson [in Swedish].
3. Wendt, F. (1981) *Cooperation in Nordic Countries: Achievements and Obstacles*, Stockholm: Almqvist & Wiksell [in English].
4. Brochmann, G. & Anniken, H. (2012) *Immigration Policy and the Scandinavian Welfare State, 1945–2010*, Basingstoke: Palgrave Macmillan [in English].
5. Hilson, M. (2008) *The Nordic Model – Scandinavia since 1945*, London: Reaktion [in English].
6. Götz, N. & Haggrén, H. (2009) *Regional Cooperation and International Organisations: the Nordic Model in Transnational Alignment*, London: Routledge. [in English].
7. Edling, Nils (2006) Limited Universalism: Unemployment Insurance in Northern Europe 1900–2000, *In The Nordic Model of Welfare. A Historical Reappraisal*, (ed) Niels F. Christiansen, Nils Edling, and Klaus Petersen, Copenhagen: Museum Tusulanum Press, pp. 99–144. [in English].

Стаття надійшла до редакції 20.03.2023

Стаття рекомендована до друку 28.03.2023